

" - - Ja, ni unga icke ega
aning om vad krig vill säga.
Men vi gamla, vi som sågo
darna, då Horns knektar lågo
här i Skåne, stulo, brände
och på menskor gjorde ände.
Far min mindes onda tider
under Fjerde Christians strider
Svenskarna från Småland bröto
in, allt levande de sköto.
De var gård i aska lade.
Fem och tjugo socknar hade,
bort på andra sidan V ä,
ej ett hus till ly och lä.
Kölden intill mörgen skar.
Mången från ovännen räddad
fick sin grav i drivan bäddad. Mången,
som ej kölden fällde,
sjönk för hungerns grymma välde.
Herren nådigt från oss vände
kriget med allt dess elände!"

August Zackarias Collin, ur "Bålet vid vägen".

"HORNS KRIG" I SKÅNELAND

Den brutale fältmarskalken Gustav Horns bestialiska krigföring, plundringar, tortyr och övergrepp mot Skånelands folk 1644-1645.

Torstensson satt säkert på Jylland, nu gällde det för svenskarna att sluta tången kring Danmark. Den 14 februari 1644 gick den brutale fältmarskalken Gustav Horn över danska riksgränsen vid Markaryd med en här på omkring 10 000 man. Mot sig hade han Skånes civilbefolkning, som sedan generationer ägde nedärvd kunskap om vad som nu skulle komma. Danmarks befälhavare i Skåne var kommandanten i Kristianstads fästning Ebbe Ulfeld, som inte disponerade över annat än fåtaliga och oövade fredsförband.

Under hårt motstånd av underlägsna dansk-skånska styrkor, förstärkta med nordskånska bondeuppdåd, avancerade Horn in i det skånska landet. Den 17 februari intogs Helsingborg, som lämnats utan besättning av sin slottsherre Christoffer Ulfeld. Två dagar senare föll Engelholm. Här fanns enbart ett fåtal reguljära försvarare, men däremot en stor skara friskyttar under befäl av bonden Bengt Monsen, som bjöd hårdnackat motstånd. Den 29 februari föll biskopssätet Lund, föregånget av oupphörliga försåt från organiserade skånska bondeförband. Straffet för infångade friskyttar och bönder blev hårt, de fick plikta med livet för sin insats att försvara sin hembygd. Den 7 april blev det Landskronas tur. Kommandanten Henrik Huitfeldt hade inget annat än oövat folk till sitt förfogande, och enbart tjugosex reguljära soldater. Svenskarna kunde utan större ansträngningar bereda sig tillträde och lägga beslag på all den lösegendom folket i de omgivande bygderna deponerat i fästningen.

Motståndet mot inkräktarna hårdnade i takt med svenskarnas bestialiska övergrepp. I en rapport till imperialistsystemets regering i Stockholm beklagar sig Horn den 26 mars över att "de sammanrotade bönderna" gjorde alla vägar osäkra, och i stället för att behöva "skicka en trupp ryttare med varje post och att trötta ut deras hästar", fick det anstå med kurirbuden norrut. I början av mars månad angrep svenske generalmajoren Wachtmeister ett uppbåd om 300 knektar och bönder vid Getinge bro och omvittnar att han "högg ner" de flesta. En annan svensk generalmajor nämligen Kagg påstod, att han under den blodiga våren huggit ner åtskilliga och däribland 300 bönder i ett svep. Den 24 april befann sig en svensk ryttare i Vittsjö socken för att som det heter "furagera", d v s tilltvinga sig mat eller något annat. Svensken kom inte längre än hit. Han föll för några välriktade kulor. Vedergällningen kom genom Horns order, att "några bönder" skulle skjutas och deras gårdar brännas ner. Det var likgiltigt vilka det blev, avsikten var att hämnas och injaga skräck i de överlevande, att inte sätta sig upp mot herrefolkets krav. Horn omtalar i en relation, att bönderna i trakten av Lund satt sig fast i en by där de vägrade att ge sig. Generalen Wachtmeister med 340 man satte då helt enkelt eld på byn, - och brände allt levande som fanns där med undantag för "ett par gamla kärringar och ett barn". Således ännu några exempel på den tidens "humana" svenska krigföring, som vi erfarit praktiseras av våldsregimer ännu i det tjugonde århundradet.

Den 15 maj intog Horn Laholm, där han kom över ett rikt byte av kanoner, ammunition och proviant. På kort tid fick således svenskarna övertaget i hela provinsen, som våldtogs på hävdvunnet sätt. De enda undantagen var de starka fästningarna Malmö och Kristianstad. Dessa båda fästen och skogarnas bönder från Göinge, Volland och Blekinge lyckades inte Horn betvinga. Sedan Bengt Mosen stupat i strid för sitt land vid Markaryd i mars månad inträdde en tid av förlamning i motståndsrörelsen. Men efter honom kom det andra som Bent Mogensen med flera, alla besjälade av det gemensamma hatet till den sekelärvda grymma fienden.

Mogensens friskyttförband var ett gott stöd för Ebbe Ulfeldts utfall från Kristianstads fästning. 1645 inföll en svensk styrka i Göinge under befäl av en Mogens Isaksson. Denne och många av hans soldater sköts i Glimåkra av göingska friskyttar, som mycket väl kan ha varit ur Mogensens förband av hembygdsgerilla. Christian IV belönade dem senare under angivande av: "at dem aldrig deres Tiende udi den Sogn skulde fratages eller stedes", allt som belöning för deras tapperhet vid landets försvar.

Härs och tvärs gick svenskarnas plundringståg över det skånska landet, under ständiga strider med smärre danskskånska reguljära förband och beväpnade bönder. Svenskarna blev inte lottlösa. Rika byten togs hos befolkningen och i de skånska kyrkorna. I trakten av Kristianstad skrev prästerna i juni 1645 och beklagade sig över de "de grumme og umilde Suenske", och berättade om de skymfliga plundringarna i kyrkorna, där svenskarna stulit allt vad man kunde lösgöra av inventarier som mässkärl, mässkläder, biblar och altarböcker.

Låt oss som exempel ta Håkan Nilsson Skytte, ägare till Sävsjö säteri i Lenhovda socken, som under "Horns krig" i Skåne var chef för Kronobergs regemente. Denne man förärade Lenhovda kyrka stora "donationer" av kulturhistoriska föremål och pengar. Bland föremålen kan nämnas en silverkanna och en ljuskrona,

båda nordtyska arbeten från omkring 1600 samt ett dopfat, som Skytte bortrövade från Strövelstorps kyrka i Skåne vid tiden för "Horns krig". Fatet, som bär årtalet 1637, företer gravyren: "Anno 1637 den 10 Ivlj gaf erlig ock welbørdige froe Aeddele Grobbe dette becken til fvnten i Strøstrop kirke." Trots att fatet stulits av Skytte under dennes tid i Strövelstorp har man ännu inte funnit anledning att lämna tillbaka detsamma. I Strövelstorp har man sedan 1926 fått nöja sig med en kopia av fatet! Det hade sett bättre ut om kopian i stället placerats i Lenhovda kyrka. För övrigt kan man om Skytte notera, att hans karriär kröntes 1658, då han blev svensk landshövding i de nyerövrade områdena Blekinge och Kristianstads län. Det bör särskilt noteras, att de tre ovannämnda föremålen jämte andra ingick i en svensk kollektion vid världsutställningen i Paris 1867. Med "lånta" eller "rövade" fjädrar visade man således här "sina" alster på den konstindustriella och industrihistoriska avdelningen!

Horn fick order av den svenska regeringen, att "tillvarataga" såväl arkiv som bibliotek på de hemsökta platserna. På grund härav togs bland andra, domkyrkobiblioteket i Lund liksom biskop Peder Winstrups privata boksamling. Efter fredsslutet lyckades Winstrup med konststycket att få tillbaka en del av vad han fränstulits, men resten "som vaare mange fleere, oc meget Dyrere" hade svenska "krigsöverstar" redan lyckats föra i säkerhet till Sverige och det som en gång hamnat där kom sällan tillbaka. Winstrup lyckades även återfå vissa delar av domkyrkobiblioteket, men merparten försvann över riksgränsen norrut.

Med stor säkerhet var det kyrkliga biblioteket i Lund av stort och oskattbart värde. Lunds domkyrka och kapitel ägde nämligen en av de äldsta boksamlingarna inte bara i Skåne utan i hela Danmark. Så till exempel skänkte Lundakanikern Bernhard, död 1176, "många goda böcker" till kyrkan. Bokgåvor kan också redovisas från en annan kanik vid namn Amund, som gav kyrkan en del religiösa verk. Andra donatorer var ärkebiskoparna Absalon, död 1201, och Andreas Sunesen, död 1228, som förutom mycket gods, även skänkte ansefulla boksamlingar.

Winstrup berättar om bortförandet, att de svenska knektarna "ligesom Jackthunde, lucktede og opsnapete dennem, toge de skadelige Folck mange og skønne Böger bort, alligevel de haffde ingen Lyst til at Studere i dennem" . Böckerna förvarades för övrigt i en ihålig pelare på södra sidan av koret, ändå hittades de, vilket med önskvärd tydlighet visar, att svenskarna av gammal vana letade igenom allt och tog allt som representerade något värde. Allt kom man dock inte över, förutseende borgare i städerna flydde i skaror över till Själland och räddade samtidigt den mera värdefulla löselegendomen.

Allt under krigets gång utökades Horns skövlingstrupper till att omfatta 14000 man. Det som dessa gjorde sig skyldiga till här skulle sent komma att glömmas, eftersom det kom att överträffa det mesta och det säger inte lite, med tanke på vad som hänt under de plundringståg som utspelade sig före Horns tåg. "Horns krig", som det kallades för i Skåne, levde kvar med skräckfyllda tungor i generation efter generation ända in på 1900-talet! I officiell svensk historieskrivning har man gjort vad man kunnat för att tysta ner det som skedde och det har man faktiskt lyckats ganska bra med. Till och med i så hög grad, att dagens skånska folk gärna identifierar sig med Horn och hans gelikar!

Men en gång var allt detta något annat för våra förfäder som led helvetets kval av nöd, uppbrända och plundrade byar, torterade och mördade människor och våldtagna och skymfade kvinnor. I alla Skånes häradar räknade man ännu hundra år efter skövlingarna alla viktigare tilldragelser med utgångspunkt från "Horns krig". Med andra ord, en ny tideräkning med utgångspunkt från de brutala svenska ogärningarna under detta skövlingskrig.

Bevisen finns i våra arkiv i den mån de inte har gallrats ut. Till exempel, att den 3 november 1644 beviljade Christian IV Malmö stads borgarskap frihet från all skatt, tull och accis under tio års tid till följd av stadens totala utarmning under "Horns krig". I Rönnebergs härad vid Öresund låg många gårdar fortfarande öde tjugofem år efter kriget, -"og intet Hus eller Bygninger paa Stedet, ej heller har været siden Anno 1644, da det i Krigens tid blef ganske nedbrundt og ødelagt", heter det i en relation. I Villands härad gick det så långt, att man talade om att ta svenskarna av daga med gift, naturligtvis i mening av vilken ohyra som helst.

Tingsskrivaren i Göinge Peder Lauritzen antecknade i protokollet den 28 oktober 1644: "- - - det er dennem i ald guds sandhed witterligt, at det suenske krigsfolck sloge deris Leiger der udj Byenn, (Bjärnum) Naar de Reiste Imod Lauholm och Laae der i Thou Netter och paa 3 dagh och diss Imidler Röffuede och gandsche fraa toge de dennem deris goeds och formuffue, saa at de offr sligh wmild medfart i armod och schade er geraaden".

Sådant var således "Horns krig" i Skåne och ur detta plundrande och dödande alstrades ett svenskhat som skulle bestå under generationer framåt i tiden. Här möter vi nu på allvar den verkliga motståndsrörelsen, som gick ut på att till varje pris värja sitt land mot främmande inkräktare. Rötterna till den nu uppspirande kampen låg ändå längre tillbaka i tiden, förmedlad av de gamla i generation före generation, om kampen under hundratals år mot grymma och omänskliga våldsmän i svenska uniformer, som med svärdet i handen plågade och "våldtog" det skånska landets allmogebefolkning.

Låt minnet av det som varit leva, det tillhör vårt skånska lands historia och utgör en bit av vårt förflutnas identitet och därmed en plattform för nuet.